

Hétköznapi grafikáinkról

Napjainkban oly tömegű a könyvgrafikai termés, hogy folyamatos figyelése, még hazai vonatkozásban is megoldhatatlan feladat. Az új és új kiadások okozta „forgási sebesség” nyomán meggyorsul a könyvillusztrációk elfeledése s nem ok nélkül panaszkodnak grafikusaink, hogy tulajdonképpen a papirkosárnak dolgoznak. A burkoló (envelope) csak múlt pillanatig hívja fel magára és a könyvre a vevő figyelmét, s kevés olvasónak jut eszébe, hogy mint művészi alkotást figyelje, amint hogy a burkolólapok közül is csak kevés emelkedik magasabb színvonalra. Mappában tárolni bajos, arról nem is beszélve, hogy csak a könyvvel együtt van létjogosultsága. De az illusztrációknál sem sokkal jobb a helyzet. Még ha nem következne újabb kiadás, más művész nem kevésbé értékes grafikáival, de így az újabb illusztráció rendszerint elfeledteti az előzőt, hisz csak nagyon kevés gyűjtő tudja egy-egy műnek valamennyi, értékes illusztrációval ellátott kiadását megszerezni. Az átlagolvasók pedig éppen nem méltányolják az illusztrációkat, még a színes könyvgrafikák is csak átmenetileg élénkítik a mulékony érdeklődést. Ha valami módon már majdnem minden könyv illusztrált, akkor az ilyen könyv ünnepnap helyett egyre inkább köznapi jelenség s a hétköznapiság áradatában elsüllyed a különben érdemesebb termés is.

A helyzetet ismerők előtt nem szorul bizonyításra, hogy a magyar grafika az elmúlt 10–15 évben szinte tünetmentesen fejlődött, úgyszólván minden megkötöttség nélkül s eredményei nem egy vonatkozásban versenyképesek a legjobb európai színvonalal. Különösen is jelentős társadalmi hatás tekintetében a *könyvgrafika*, mert hiszen a legjobb művészek által illusztrált s valóban kitűnő grafikákkal gazdagított könyvek izlésfejlesztő szerepét nem becsülhetjük le, még ha a túlzott lelkesedéstől való tartózkodást kötelességünknek tartjuk is. Kétségtelen, hogy *átlagkönyveink* színvonala – különösen 1957-től s elsősorban a Magyar Helikon kiadó hatására – óriásit javult, nemcsak az előző, 1950-es évek, hanem a két világháború közötti átlagnívóhoz képest is. Ennek ellenére a minden részletében kifogástalan s valóban műalkotás-számba menő *művészi* könyvünk sokkal kevesebb, mint amennyit a propaganda hatása alatt s a különböző, de közismert szempontok szerint zsűrizett könyvek mennyisége alapján, némelyek hitetik és hiszik. De, hogy az átlag könyv – főleg az illusztrált és díszített könyv – terén a nívóemelkedés számottevő, azt a hozzáértők igazán örömmel nyugtázzák.

Művészi könyv – illusztráció nélkül – csak puritán formában, a szó technikai értelmében lehetséges. Viszont nem minden könyv, nem minden olvasmány igényel illusztrációt vagy ornamentikát. S ezen a ponton a grafikai igényesség szempontjából két kinövést kell szótatenni. Az egyik az elburjázott illusztrálás, a másik a nívótlan grafikai alkotások, közelebről rajzok, elharapódzása a napisajtóban, a folyóiratokban és a könyvekben.

A sok rossz grafika miatt már egyszerű emberek is tiltakozni kényszerültek. Így cselekedett az az olvasó, aki a szerinte rosszakat a lapokból kivágta, s akinek hozzájuk mellékelte levelére Rózsa Gyula az Élet és Irodalomban válaszolt is. Bár az volt a gyanúm, hogy azoknál a rajzoknál, amiket Rózsa Gyula a beküldött csokorból lekötött s amik valóban nem a legrosszabbak voltak, akadhettek olyanok is bőven, amilyeneket mi is fölhasználhatnánk bizonyítékkul.

Mintha vírusos megbetegedésekről volna szó, már ahogyan egyik-másik művész ontja a rajzokat, még hozzá a minősíthetetlenül gyenge – sőt önmagához is méltatlan – rajzokat a nyilvánosság elé. Nemcsak a kevésbé tehetségesek, hanem gyakran a különben jönevű művészek is. Akik a művészeti technikák más ágaiban valóban becseset alkottak, ezzel nem elégszenek meg, hanem úgy érzik, mint grafikusoknak állandóan szerepelniük kell minden lehetséges sajtótermékben.

Helyes az a törekvés, hogy ami illusztrációt kíván, mert jól ábrázolható, az kapjon művészt, alkotótársat, aki az eredeti mű szerzőjével kongeniális módon világosítja meg az író művészi mondanivalóját. Helyes a szerkesztők igyekezete, hogy lapjaik

hasábjain minél több jó grafikai alkotást mutassanak be. Még hozzá nemcsak azért, hogy a közönség vizuális látását fejlesszék, hanem hogy valóban tehetséges grafikusok jó munkáival ismertessék meg a közönséget. Azonban fölmerül a kérdés, tud-e megálljt mondani a szerkesztő, amikor a gyenge grafikák valóságos özöne önti el? Mert ha nem, menthetetlenül elborítja az első pillantásra tetszetős, de végső soron semmitmondó rajzok tömege. S mi történik akkor, ha esetleg maga a szerkesztő, vagy a szerkesztőség tagjai sem képzett műtízesek etekintetben? Az egyik vidéki folyóirat művészeti munkatársát kérte meg, hogy lássa el jó grafikai anyaggal. A kértést nem volt oka megbánnia. Előny ez azért, mert egységes kézben lévén a grafikák válogatása, az illető ügyelhetett arra, hogy minél több és változatosabb szempont szerint válogasson a kvalifikált művészek jó műveiből. Különben csak így kerülhető el az kellemetlen helyzet, hogy a szerkesztőség szinte kényszerül elfogadni gyenge munkákat, a különben még jó nevű művészeketől is. Nem merik szemükbe gondani annyiszor, ahányszor kellene, hogy nem közölhetők, erőltessék meg magukat kissé jobban, még ha a honorárium a valóban nívós munkáért sem több. Mert a probléma ezzel is összefügg, hogy ti. néhány vonallal földobott üres rajzért is annyit fizetnek, amennyit az egészen kiváló rajzért. De, visszatérve a szerkesztőkre, ezek megnyugtadják magukat azzal, hogy ha az illető művész nem szégyelli közreadni az asztaláról lehullott morzsákat, ám viselje következményeit. Csakhogy a művész is úgy gondolkodik: ha a szerkesztőnek megfelel, miért erőltesse magát, a honorárium így is oly összegben üti a markát, mintha valóban meg is dolgozott volna érte. Így aztán csak vásárlás után, a könyv, a folyóirat alaposabb szemügyre vétele után, vagy olvasása közben derül ki, milyen grafikai selejttel tömte meg az árut. Ilyenkor a közönség, amely igényli a jó grafikát, mindenképpen ráfizet, mert hulladékot kap. Már pedig sokszor azt kap, nemcsak néha, annak ellenére, hogy annyi a jó mű, hogy akár minden második oldalra is kerülhetne illusztráció. Már ti. oda, ahol valóban szükség van rá. Egy műtörténész-kritikus azt írta egyik szobrászunk kiállított grafikáiról, hogy azok „jelentősek... érdekesek, mert szobrász rajzolta őket.” Semmi sem lehet jelentős csak azért, mert olyan valaki alkotta, akitől általában nem éppen grafikát vár a műértő közönség. Egyetlen grafika sem lehet jelentős azért, mert szobrász alkotta s egyetlen szobormű sem jelentős csak azért, mert grafikus szülte. A kérdést példákkal még hosszan illusztrálhatnók. Bár az illető szobrász nem tartozik azok közé, akiken, ha a jó szobrokot kérjük számon, kibúvóval azt hangoztatják, hogy ők tulajdonképpen grafikusok, ha meg grafikákat, akkor szobrász mivoltukra hivatkoznak. Nem, az illető valóban a jobb szobrászok közé tartozik, annál érthetőbb, miért kell jelentéktelen s többnyire sznobizmust árasztó grafikákkal (s még hozzá milyen „érdekes” aláírással grafikákkal) árasztania el a sajtót, a kiadókat, s a kiállítási termeket. Hogyan nem veszi észre, hogy tusba, fekete festékbe mártott ujjhegygel, esetleg ecsettel bármelyik közepes fantáziájú gyerek is produkál – nem ilyen, hanem még külön rajzokat is. Az pedig, hogy szervilis sznobok, tájékozatlan, vagy egyszerűen csak bátortalan szerkesztők szintén nem „veszik észre” e rajzok abszolút ürességét, ez talán még a művész önmaga túlértékelésénél is mételeyzőbb hiba. Ezek a rajzok, amelyekről itt általában beszélek, lapokban, folyóiratokban, könyvekben gyakran mégcsak a műterem-hulladék elnevezést sem érdemlik meg. Szó sincs arról, mintha a szobrászok nem tudnának jó grafikát alkotni. Már aki tud. De, mert némelyek tudnak – gondoljunk – hogy csak két közismert hazai példánál maradjunk: Medgyessy és Ferenczy rajzaira – ebből nem következik, hogy minden szobrász tud s hogy „muszáj” ezt bizonyítani. Ha jól meggondolom, Mikus Sándortól, Kerényi Jenőtől, Tar Istvántól, Somogyi Józseftől, Pátzay Páltól – ismét csak néhány példa – nem láttam még egyetlen publikált rajzot sem. De azért egyik sem kisebb – ki-ki maga nemében – azoknál, akik jó szoborművekkel meg nem elégedvén, selejtáruikkal a grafika mezején is „hont foglalnak”.

Talán kissé hosszabban foglalkoztam egy részlet-jelenséggel. De félreértés ne essék, én nem vagyok grafikus, csak éppen több oknál fogva figyelem, mi történik a grafika területén, anélkül, hogy bárminő hátsó gondolat befolyásolna. Talán tájékozatlan sem vagyok atekintetben, hogy grafikában miként is állunk. Nem vallom azt az elvet

sem, hogy a szobrász maradjon a vésőnél s így tovább. Mindent lehet, ha valóban művészi a produktum. De a tréfát mellőzni kell, hogy ti. csak azért rajzol a szobrász vagy a festő, hogy megmutassa, ő is tud olyant, amilyen gyenge grafikát számos jónevű grafikus is elkövet, sőt merészel publikálni is. Holott hazai grafikusaink egész sora áll kéznél, kitűnő grafikákkal a rajztömbökben. Lehet, hogy nem járnak a szerkesztőségek nyakára, nem küldik be kéretlenül is rajzaikat, de a szerkesztőnek azért tudnia kell, kitől s milyen művet érdemes megvenni, papírra sokszorosítani és tiszteletdíjjal jutalmazni. Különösen ott, ahol nem lehet egyéni tetszés kérdése a mű, mert a lap nem egyéni vállalkozása a szerkesztőnek, hiszen mindnyájan fizetjük a kiadási költségeket.

Vagy: nem volt-e tévedés Hincz Gyulával illusztráltatni Jeszenyin költeményeit? (*Magyar Helikon 1965*). Nem is tudta megoldani. Apró, sokszor a verssel, annak tartalmával, hangulatával össze nem illő, – némelykor szellemes kis rajzokat, néha meg egészen szemtelten vonalas mókákat – rögtönzött össze a művészi versek mellé. Az illusztrálás az *egyéniség* kérdése is. Akárki akárminek illusztrálására nem alkalmas. Néha alkalmassá válik munka közben, az derült ki Molnár C. Pálról Keleti Arthur Angyali üdvözet c. Amicus könyve illusztrálásakor (1926-ban), vagy épp Hincz Gyuláról, amikor Anatole France: Nyársforgató Jakab-ját illusztrálta (1948), amellyel nálunk máig élő-ható iskolát teremtett. Vagy Bartha Lászlóról, amikor Áprily: Jelentés a völgyből c. verseskönyvét illusztrálta. De a Jeszenyin mű egyrészt nem is kívánt illusztrációt, nem is Hincz egyéniségét követelte magának. Ismétlem: sem a tartalomhoz, sem a hangulathoz nem illenek ezek a nemegyszer valóban artisztikus kis rögtönzések. Csak néhány oldalszámot írok ide, az ellenőrizhetőség kedvéért, bizonyítékául annak, hogy tartalom és illusztráció mily távol esik egymástól. (43, 55, 66, 73, 101, 157, 234, 236, 242).

A 37. lapon a versben a kutyáról van szó, de Hincz degenerált szobai kutyusának semmi köze sincs a versbeli kutyához, sem a vers értelméhez és hangulatához. Hincz kis rajzai közelebb állnak Herczeg Ferenc Szíriuszához készített filigrán illusztrációinak világához, mint Jeszenyin nehéz, népi hangvételű és forradalmi költészetéhez.

Megértem, hogy körülményeink között a jól foglalkoztatott, munkával túlterhelt grafikus sem mondhat le könnyedén a neki nem tetsző megbízásról, ha gondol a holnapra s emiatt viszonylag gyengébb munkát is kénytelen kiengedni a kezéből. Azt hiszem, az segítene a helyzeten, ha grafikusaink – más szocialista államok példájára tehetségüket külföldön is kamatoztathatnák. Ez a jövedelmi forrás nem igényelne állami költséget, ellenkezőleg, haszonnal járna a népgazdaságra is. S az így előálló verseny természetesen a grafika börzójét is szabályozná: komolyabb erőfeszítésre, nagyobb felelősségre ösztönözné azokat a művészeket, akik itthon akarnak könyvgrafikából megélni.

SZÍJ REZSŐ